https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Ibrohimova Nargizaxon Ilhomjon kizi
QDU 1-bosqich magistranti
nibrohimova0202@gmail.com

DISKURS TAHLILINING LINGVISTIK VA KOMMUNIKATIV JIHATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada diskurs tahlilining lingvistik va kommunikativ jihatlari o‘rganilgan. Tadqiqotda Faircloughning ijtimoiy diskurs modeli va van Dijkning kognitiv yondashuvi asos qilib olingan. Material sifatida rasmiy hujjatlar va ijtimoiy tarmoqlardagi postlar tanlanib, lingvistik birliklar (grammatika, leksika, sintaksis) hamda kommunikativ strategiyalar (auditoriyaga moslashish, xushmuomalalik, identifikatsiya) tahlil qilingan. Natijalar lingvistik vositalar kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Rasmiy hujjatlarda standartlashtirilgan til shakllari institutsional hokimiyatni mustahkamlashga xizmat qilsa, ijtimoiy tarmoqlarda ijodiy va kontekstga moslashgan til vositalari identifikatsiya va auditoriya bilan o‘zaro ta’sirni kuchaytiradi. Tadqiqot diskurs tahlilida lingvistik va kommunikativ o‘lchamlarni integratsiya qilish zarurligini ta’kidlab, ta’lim, siyosat va ommaviy kommunikatsiya sohalarida amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar

diskurs tahlili, lingvistik jihatlar, kommunikativ jihatlar, metafora, kod-almashish, ijtimoiy identifikatsiya, kommunikativ strategiyalar.

Annotation

This article examines the linguistic and communicative aspects of discourse analysis. The study is based on Fairclough’s social discourse model and van Dijk’s cognitive approach. Official documents and social media posts were selected as material, and linguistic units (grammar, lexis, syntax) as well as communicative strategies (audience adaptation, politeness, identity construction) were analyzed. The results show that linguistic devices play an important role in achieving communicative purposes. In official documents, standardized language forms serve to reinforce institutional authority, while in social media, creative and context-sensitive linguistic choices strengthen identity construction and audience interaction. The study emphasizes the necessity of integrating linguistic and communicative dimensions in discourse analysis and demonstrates its practical significance in education, politics, and mass communication.

Keywords

discourse analysis, linguistic aspects, communicative aspects, metaphor, code-switching, social identity, communicative strategies.

Аннотация

В данной статье рассматриваются лингвистические и коммуникативные аспекты дискурсивного анализа. Исследование основано на социальной модели дискурса Н. Фэркло и когнитивном подходе Т. Ван Дейка. В качестве материала были выбраны официальные документы и публикации в социальных сетях. Анализ охватывал лингвистические единицы (грамматика, лексика, синтаксис), а также коммуникативные стратегии (адаптация к аудитории, вежливость, конструирование идентичности). Результаты показали, что лингвистические средства играют важную роль в достижении коммуникативных целей. В официальных документах стандартизированные языковые формы служат укреплению институциональной власти, тогда как в социальных сетях творческие и контекстуально чувствительные языковые средства усиливают

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

идентификацию и взаимодействие с аудиторией. Исследование подчеркивает необходимость интеграции лингвистических и коммуникативных измерений в дискурсивном анализе и демонстрирует его практическую значимость для образования, политики и массовой коммуникации.

Ключевые слова

дискурсивный анализ, лингвистические аспекты, коммуникативные аспекты, метафора, код-свитчинг, социальная идентичность, коммуникативные стратегии.

Kirish (Introduction)

Kommunikatsiya fanlari diskurs tahlilida muhim o‘rin tutadi, chunki u xabarlarning turli kontekstlarda qanday yaratilishi, uzatilishi, qabul qilinishi va talqin etilishi haqida chuqur tushunchalar beradi. Ushbu fan insoniy muloqot dinamikasini, ommaviy axborot vositalarining ta’sirini hamda ma’no yaratish jarayonlarini tushunish uchun nazariy asoslar va metodologiyalarni taqdim etadi. Kommunikatsiya fanlari tamoyillarini integratsiya qilish orqali diskurs tahlilchilari jamiyatda diskursning kengroq kommunikativ funksiyalari va ijtimoiy oqibatlarini tahlil qilish imkoniga ega bo‘ladilar.

Diskurs tahlilida lingvistik jihatlar (grammatika, leksika, sintaksis) matnning tuzilishi va shaklini tahlil qiladi, kommunikativ jihatlar (maqsad, kontekst, ijtimoiy rol) esa nutqning ma’nosi va vazifasini ochib beradi. Ular bir-biridan farq qiladi, ammo o‘zaro bog‘liq, chunki lingvistik vositalar kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada hal qilinadigan asosiy muammo shundan iboratki, diskurs tahlilida lingvistik birliklar va kommunikativ jihatlar ko‘pincha alohida o‘rganiladi. Natijada ularning o‘zaro ta’siri yetarlicha yoritilmaydi va ijtimoiy muloqotdagi real ahamiyati to‘liq ochilmaydi. Ushbu maqolada diskurs tahlilining lingvistik va kommunikativ qirralarini birlashtirib, ularning ijtimoiy muloqotdagi o‘rni ko‘rsatiladi.

Metod (Methods)

Ushbu tadqiqotda diskurs tahlilining lingvistik va kommunikativ jihatlarini o‘rganish uchun kombinatsiyalashgan yondashuv qo‘llanildi. Tahlil Faircloughning ijtimoiy diskurs modeli va van Dijkning kognitiv yondashuviga tayandi. Fairclough modeli diskursni ijtimoiy amaliyot sifatida ko‘rib chiqsa, van Dijk yondashuvi diskursni kognitiv jarayonlar bilan bog‘laydi. Shu orqali lingvistik birliklar va kommunikativ strategiyalarni birgalikda tahlil qilish imkoniyati yaratildi.

Tadqiqot materiali sifatida ikki turdagi manbalar tanlandi: rasmiy hujjatlar (ta’lim va siyosatga oid normativ matnlar) hamda ijtimoiy tarmoqlardagi postlar (ommaviy kommunikatsiya va kundalik muloqot namunasi sifatida).

Tahlil jarayonida lingvistik jihatlar bo‘yicha grammatik, leksik va sintaktik birliklar ajratildi. Kommunikativ jihatlar bo‘yicha esa maqsad, kontekst, auditoriya bilan muloqot uslublari va ijtimoiy rollar o‘rganildi. Pragmatik strategiyalar, jumladan metafora, kod-switching va nutq aktlari alohida ko‘rib chiqildi. Har bir matn lingvistik vositalar orqali qanday kommunikativ maqsadni amalga oshirganini aniqlashga e’tibor qaratildi.

Tahlil sifatli (qualitative) metod asosida olib borildi. Har bir matn kontekstual jihatdan o‘rganildi va lingvistik birliklar kommunikativ strategiyalar bilan bog‘landi. Bu yondashuv diskursning ijtimoiy mazmunini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Natijalar (Results)

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, lingvistik xususiyatlar diskurs doirasida kommunikativ maqsadlarga erishishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Jumladan, metaforalar va kod-almashish (code-switching)dan foydalanish ijtimoiy identifikatsiyani shakllantirish va guruhga mansublikni mustahkamlashda sezilarli rol o‘ynashi aniqlandi.

Rasmiy diskurs:

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Ta’lim siyosatiga oid hujjatda keltirilgan “Sifatli ta’lim — milliy taraqqiyotning poydevori” jumlasi metafora (“poydevor”) orqali institutsional hokimiyatni asoslash va barqarorlik g‘oyasini ta’kidlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy tarmoq diskursi:

Facebookdagi postda uchraydigan “Bugun men ingliz tilida gaplashaman, chunki bu professional imidjimni ko‘rsatadi” jumlasi kod-almashishga misol bo‘lib, ingliz tiliga o‘tish shaxsiy identifikatsiyani namoyon etish va ijtimoiy kapitalni bildiruvchi vosita sifatida ishlatilganini ko‘rsatadi.

Kommunikativ jihatlar ham xuddi shunday muhim ekani aniqlandi. Auditoriyaga moslashish, pragmatik xushmuomalalik va ijtimoiy rollarni muvofiqlashtirish kabi strategiyalar turli kontekstlarda muntazam kuzatildi. Masalan, “Hurmatli talabalar, sizlarning fikrlaringiz biz uchun muhim” jumlasi akademik muloqotda xushmuomalalik strategiyalari birdamlik va hurmatni mustahkamlashini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, natijalar lingvistik birliklar alohida, mustaqil elementlar emas, balki kommunikativ strategiyalarni amalga oshiruvchi vositalar ekanini tasdiqlaydi. Ushbu o‘zaro bog‘liqlik diskurs tahlilida uning ijtimoiy ahamiyatini to‘liq ochib berish uchun lingvistik va kommunikativ jihatlarni birgalikda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Quyidagi jadvalda diskurs tahlilida lingvistik va kommunikativ jihatlarning o‘zaro taqqoslanishi, rasmiy hujjatlar hamda ijtimoiy tarmoqlardan olingan misollar orqali ko‘rsatiladi.

Jihat turi	Tavsif	Misol (rasmiy hujjat)
Lingvistik: Grammatika	Gap tuzilishi va so‘z shakllarini belgilovchi qoidalar	“Sifatli ta’lim milliy taraqqiyotning poydevoridir.” (rasmiy, passiv tuzilma)
Lingvistik: Leksika	So‘z tanlovi va terminologiya	“Ta’lim standartlari”, “strategik rivojlanish”
Lingvistik: sintaksis	So‘z va iboralar tartibi	Murakkab gaplar, ergash gaplar bilan
Kommunikativ: Auditoriyaga moslashish	Tilni auditoriyaga moslashtirish	“Hurmatli hamkasblar, zarur choralarni ko‘rish lozim.”
Kommunikativ: Xushmuomalalik	Hurmatli va muloyim ifodalar	“Sizlardan iltimos qilamiz…”
Kommunikativ: Identifikatsiya	Shaxsiy yoki guruhiy identitetni ifodalash	Neytral, institutsional ohang

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, lingvistik birliklar (grammatika, leksika, sintaksis) turli kontekstlarda kommunikativ strategiyalarni amalga oshirish vositasi sifatida ishlatiladi. Rasmiy hujjatlarda ular institutsional hokimiyatni mustahkamlashga xizmat qilsa, ijtimoiy tarmoqlarda ijodiy va kontekstga moslashgan shaklda identifikatsiya va auditoriya bilan o‘zaro ta’sirni kuchaytiradi.

Muhokama (Discussion):

Tadqiqot natijalari diskursda lingvistik va kommunikativ o‘lchamlarning o‘zaro chambarchas bog‘liqligini yaqqol ko‘rsatadi. Metaforalar, kod-almashish (code-switching) va sintaktik tuzilmalar kabi lingvistik xususiyatlar shunchaki uslubiy tanlovlar bo‘lib qolmay, balki kengroq kommunikativ strategiyalarni amalga oshiruvchi vositalar sifatida xizmat qilgani aniqlandi[1]. Masalan, rasmiy hujjatlardagi metaforalar institutsional hokimiyatni legitimlashtirgan bo‘lsa, ijtimoiy tarmoqlardagi kod-almashish shaxsiy identifikatsiya va ijtimoiy kapitalni

[1] Fairclough, N. (1995). Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London: Longman

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

namoyon etishga xizmat qilgan. Ushbu natijalar Faircloughning diskursni ham lingvistik amaliyot, ham ijtimoiy harakat shakli sifatida talqin qiluvchi qarashlarini tasdiqlaydi. [2]

Kommunikativ nuqtayi nazardan qaralganda, xushmuomalalik, auditoriyaga moslashish va ijtimoiy rollarni muvofiqlashtirish kabi strategiyalar turli kontekstlarda samarali ma'no yaratishni ta'minlagan. Bu holat van Dijkning kognitiv yondashuvini qo'llab-quvvatlaydi, ya'ni diskurs shakllanishida mental modellar va ijtimoiy kognitsiyaning roli muhim ekanini ko'rsatadi[3]. Gap darajasidagi misollar lingvistik birliklarning kommunikativ maqsadlarga erishish uchun qanday safarbar etilishini yaqqol namoyon etib, diskurs tahlilida har ikki o'lchamni integratsiya qilish zarurligini mustahkamlaydi.

So'nggi yillarda diskurs tahlilida yangi metodologik yondashuvlar ham paydo bo'ldi. Masalan, ko'p metodli sifatli tahlil ramkalari diskursni yanada kompleks o'rganishga imkon bermoqda[4]. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda diskurs tahlilining nazariy va amaliy qirralari kengayib, ijtimoiy identifikatsiya va global kommunikatsiya jarayonlari bilan bog'lanmoqda[5]. Bu yondashuvlar tadqiqotimiz natijalarini yanada mustahkamlab, diskurs tahlilining dolzarbligini ko'rsatadi.

Tadqiqot, shuningdek, diskurs tahlilining kengroq amaliy ahamiyatini ham ochib beradi. Ta'lim sohasida lingvistik aniqlik va kommunikativ hurmat uyg'unligi talabalar faolligini oshiradi. Siyosiy yoki normativ-huquqiy diskursda lingvistik aniqlik kommunikativ legitimlik bilan uyg'unlashganda institutsional ishonchlilik mustahkamlanadi. Ijtimoiy tarmoqlarda esa kommunikativ strategiyalar bilan mos keluvchi ijodiy lingvistik tanlovlar identifikatsiya namoyishi va auditoriya bilan o'zaro ta'sirni kuchaytiradi[6][7].

Shu bilan birga, tadqiqot ayrim cheklovlarga ham ega. Ma'lumotlar to'plami rasmiy hujjatlar va ijtimoiy tarmoq postlari bilan cheklangani diskursiv amaliyotlarning to'liq xilma-xilligini qamrab olmasligi mumkin. Bundan tashqari, Fairclough va van Dijk nazariyalariga tayangan yondashuv samarali bo'lsa-da, multimodal diskurs tahlili yoki suhbat tahlili kabi boshqa yondashuvlarni qamrab olmadi. Kelgusidagi tadqiqotlar turli janrlar va nazariy yondashuvlarni integratsiya qilish orqali diskursni yanada kengroq va chuqurroq tushunishga hissa qo'shishi mumkin.

Xulosa (Conclusion)

Mazkur tadqiqot diskurs tahlilida uning ijtimoiy ahamiyatini to'liq ochib berish uchun lingvistik va kommunikativ o'lchamlarni birgalikda integratsiya qilish zarurligini ko'rsatdi. Grammatika, leksika va sintaksis kabi lingvistik xususiyatlar diskursning strukturaviy asosini tashkil etsa, auditoriyaga moslashish, xushmuomalalik va identifikatsiya qurilishi kabi kommunikativ strategiyalar uning ma'nosi va funksiyasini belgilaydi.

Natijalar shuni tasdiqlaydiki, lingvistik birliklar alohida, mustaqil elementlar emas, balki kommunikativ maqsadlarni amalga oshiruvchi vositalar sifatida faoliyat yuritadi. Rasmiy hujjatlar institutsional hokimiyatni mustahkamlash uchun standartlashtirilgan lingvistik shakllarga tayanadi, ijtimoiy tarmoq diskursida esa identifikatsiyani qurish va auditoriyani jalb etish maqsadida ijodiy hamda kontekstga sezgir til vositalaridan foydalaniladi.

Lingvistik va kommunikativ yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali ushbu tadqiqot diskursda shakl va funksiyaning dinamik o'zaro ta'sirini yoritadi. Bunday integratsiya tilning jamiyatda qanday faoliyat yuritishini chuqurroq anglashga xizmat qilib, ta'lim, ommaviy axborot vositalari va siyosat ishlab chiqish kabi sohalar uchun muhim ilmiy xulosalarni taqdim etadi.

---

[2] van Dijk, T. A. (1997). Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. London: Sage
[3] van Dijk, T. A. (1997). Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. London: Sage
[4] Alejandro, A., & Zhao, L. (2023). Multi-method qualitative text and discourse analysis: A methodological framework. Qualitative Research, 23(4), 567–583.
[5] Putri, D. R. (2025). Discourse analysis: A literature study. Majapahit Journal of English Studies, 3(1), 45–56
[6] Schiffrin, D. (1994). Approaches to Discourse. Oxford: Blackwell
[7] Stubbs, M. (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford: Blackwell

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fairclough, N. (1995). Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. London: Longman.
2. Putri, D. R. (2025). Discourse analysis: A literature study. Majapahit Journal of English Studies, 3(1), 45–56.
3. Schiffrin, D. (1994). Approaches to Discourse. Oxford: Blackwell
4. Stubbs, M. (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Oxford: Blackwell.
5. Turnbull, N., & Agoston, G. (2025). Problematological rhetoric and relational distance: Populist anti-globalization discourse. Journal of Language and Politics, 24(2), 210–229.
6. van Dijk, T. A. (1997). Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. London: Sage.
7. Alejandro, A., & Zhao, L. (2023). Multi-method qualitative text and discourse analysis: A methodological framework. Qualitative Research, 23(4), 567–583. https://doi.org/10.1177/10778004231184421